

Lublin, dnia 14 listopada 2024 r.

dr hab. Joanna Studzińska, prof. ALK
Katedra Prawa Cywilnego
Kierownik Zakładu Postępowania Cywilnego
Akademia Leona Koźmińskiego

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR MATEUSZA DERDAKA

PT. „OBOWIĄZKOWE ZASTĘPSTWO PROCESOWE

W POSTĘPOWANIU CYWILNYM”

I.

Zapewnienie stronie postępowania cywilnego możliwości realizacji jej praw w kontekście prawa do sądu jest istotnym aspektem prawidłowości postępowania. Z tych względów temat podjęty przez Doktoranta, a dotyczący obowiązkowego zastępstwa procesowego stron w postępowaniu cywilnym zasługuje na aprobatę. Tym bardziej, że uwzględnia potrzebę zapewnienia ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym wpływając na efektywność postępowania, zaś ostatnie nowelizacje kodeksu postępowania cywilnego dotyczące tego zagadnienia uzasadniają potrzebę wypowiedzi w tym zakresie. Zagadnienie to jest dlatego aktualne posiadając wymiar zarówno praktyczny, jak i teoretyczny. Jak zwraca uwagę sam Autor, wybór tematyki, a następnie analiza regulacji prawnych z tego zakresu były nieprzypadkowe zważywszy na doniosłość instytucji obowiązkowego zastępstwa procesowego dla ochrony podmiotów poszukujących ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym oraz fakt, że postępujący formalizm procesowy powoduje, że obowiązkowe zastępstwo procesowe ma na celu ochronę strony przed konsekwencjami nieznanomości prawa, w szczególności przepisów proceduralnych. Niewątpliwie zainteresowaniu tematem sprzyja wprowadzenie dalszych rozwiązań z zakresu przymusowego zastępstwa stron, fragmentaryczne wprowadzanie poszczególnych rozwiązań bez kompleksowego dostosowania i rozważanie w pracach

legislacyjnych poszerzenia modelu obligatoryjnego zastępstwa procesowego stron w postępowaniu cywilnym na drugą instancję.

Jednocześnie Doktorant słusznie podkreśla, że nie ma opracowania monograficznego z zakresu tematyki podjętej w pracy dotyczącej obowiązkowego zastępstwa stron w postępowaniu cywilnym. Istnieje wiele publikacji dotyczących pełnomocnictwa procesowego, jednakże opracowania dotyczące omawianego zagadnienia mają przede wszystkim charakter komentarzowy lub artykułowy, i nie zawierają kompleksowej i spójnej analizy przedmiotowego zagadnienia odnoszącego się do charakteru i poszczególnych form obligatoryjnego zastępstwa całościowo. Z drugiej strony sam Autor wykazując się znajomością zagadnienia powołuje szereg opracowań naukowych odnoszących się do obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym co pozwala na usystematyzowanie dotychczasowych poglądów, a jednocześnie uwypukla nowe problemy badawcze. Wykazując się znajomością tematyki Autor słusznie wskazuje na istniejące opracowania z zakresu pozostałych procedur, tj. postępowania karnego (P. Misztal, Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym, Warszawa 2020) oraz administracyjnego (A. Matan, Zastępstwo procesowe w ogólnym postępowaniu administracyjnym, Katowice 2001). W pozostałym zakresie opublikowano artykuły naukowe, ale odnoszące się do poszczególnych zagadnień. Z tych względów należy docenić fakt, że oceniana dysertacja zawiera kompleksową analizę zagadnienia obowiązkowego zastępstwa stron w postępowaniu cywilnym z uwzględnieniem poszczególnych przypadków.

Wskazane argumenty potwierdzają, że podjęcie przez Doktoranta analizy tytułowego zagadnienia zasługuje na aprobatę.

II.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia oraz wykazu bibliograficznego. Zwrócić należy uwagę proporcjonalne ułożenie treści zawartej w poszczególnych częściach.

Autor wskazuje, że celem dysertacji jest stwierdzenie, że model obowiązkowego zastępstwa procesowego przyjęty w polskim postępowaniu cywilnym nie ma charakteru jednolitego, lecz wykazuje szereg odrębności. Podkreśla, że niejednorodność przejawia się w tym, że obowiązkowe zastępstwo procesowe nie obejmuje zakresem zastosowania wszelkich spraw rozpoznawanych w postępowaniu cywilnym. Zaznacza, że ustawodawca wprowadzając przepisy o obowiązkowym zastępstwie procesowym w postępowaniu cywilnym ogranicza się

do określonego etapu postępowania albo do ściśle wskazanych rodzajów spraw. Każdy z przypadków obowiązkowego zastępstwa procesowego, który przyjęto w postępowaniu cywilnym w sposób autonomiczny kształtuje zasady procedowania w poszczególnych postępowaniach lub sprawach. Na dojrzałość naukową wskazuje określenie granic opracowania i doprecyzowanie, zawężenie zakresu rozważań poprzez wskazanie, że ze względu na inne założenia przyjęte dla zastępstwa procesowego Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej rozważania w tym zakresie ograniczono wyłącznie do kwestii, które odnoszą się w sposób ścisły do przedmiotu dysertacji.

Doktorant wykazał się znajomością zagadnienia i swobodnym poruszaniem się w temacie, zaś rzetelny warsztat badawczy sprzyja gruntownemu opracowaniu poruszanych zagadnień. Stawia główną tezę badawczą, że model obowiązkowego zastępstwa procesowego przyjęty w polskim postępowaniu cywilnym nie ma charakteru jednolitego, lecz wykazuje szereg odrębności, zaś niejednorodność przejawia się w tym, że obowiązkowe zastępstwo procesowe nie obejmuje zakresem zastosowania wszelkich spraw rozpoznawanych w postępowaniu cywilnym. Osiągnięciu tego celu służy postawienie tez częściowych, jak zagadnienie klasyfikowania zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym. Wynika to z faktu przypisania obowiązkowemu zastępstwu procesowemu autonomiczny charakter, gdyż nie należy go sprowadzać ani do kwestii wymagań formalnych, jak i konstrukcyjnych pisma procesowego, ani rozpatrywać w kategoriach przesłanek procesowych. Obowiązkowe zastępstwo procesowe stanowi wymóg o charakterze procesowym skutecznego podejmowania czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym w przypadkach przewidzianych w ustawie wyłącznie za pośrednictwem zastępcy, a więc pełnomocnika procesowego, wskazanego w danej normie prawnej jako upoważnionego do skutecznego działania. Istotnym celem pracy było także uporządkowanie siatki terminologicznej związanej z obowiązkowym zastępstwem procesowym w postępowaniu cywilnym. Nie mniej ważnym celem szczegółowym opracowania było przeprowadzenie analizy prawnoporównawczej obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym w wybranych państwach europejskich. Postawienie licznych problemów wiążących się z zasadniczą tezą pozwala jednocześnie na sformułowanie wniosków *de lege ferenda*, które zostały zawarte w całej pracy, a następnie zebrane w podsumowaniu.

Autor potrafi wskazać i uzasadnić zastosowane metody zwracając uwagę, że aby osiągnąć postawione przed niniejszym opracowaniem cele badawcze niezbędne było sięgnięcie do metody dogmatycznoprawnej. Podstawowym materiałem normatywnym były źródła prawa

powszechnie obowiązującego. Rozprawa zawiera również warstwę teoretycznoprawną, przede wszystkim w kwestii ustalenia znaczenia pojęcia zastępstwa na płaszczyźnie języka prawnego. Autor posłużył się także metodą prawnoporównawczą, dokonał także analizy i krytyki literatury przedmiotu.

Docenić należy zawarcie w pracy także uwag prawnoporównawczych i wskazanie zasadności doboru poszczególnych porządków prawnych jako miarodajnych dla oceny polskich rozwiązań. Autor wykorzystał kilka porządków prawnych. Jak podkreśla, odniesienie się do niemieckich i austriackich rozwiązań legislacyjnych dotyczących obowiązkowego zastępstwa procesowego było związane tym, że regulacje te niejako stanowiły punkt odniesienia dla kształtowania obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym dla polskiego prawodawcy. Uzasadnia także wykorzystanie rozwiązań włoskich i francuskich, a także niderlandzkich.

Doktorant prawidłowo wykorzystał bogatą dostępną bazę źródłową dotyczącą omawianego zagadnienia, uwzględniając 314 pozycji literatury polskiej i zagranicznej, chociaż oczywiście można znaleźć opracowania nie uwzględnione przez Autora, jak np. M. E. Iaroslavskaja Obligatoryjne zastępstwo procesowe środkiem ochrony stron w kontradiktoryjnym postępowaniu opartym na systemie prekluzji, PPC 2023, nr 1. Należy także docenić fakt, że Autor sięgnął nie tylko do współczesnych opracowań dotyczących analizowanego problemu, ale także do źródeł dotyczących wcześniejszego stanu prawnego, które odzwierciedlają rys historyczny i kształtowanie się instytucji jak np. J. Korzonek, Przyczynki do polskiego procesu cywilnego, Kraków 1931 czy M. Allerhand, Kodeks postępowania cywilnego, Lwów 1932. Autor wykorzystał także bogate orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. W układzie bibliografii należy zwrócić uwagę, że część opracowań ma charakter monograficzny, a ujęta została w innych źródłach jak np. monografia M. Białeckiego, Orzekanie w sprawach o wydanie dziecka w trybie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze w dniu 25 października 1980 r., Warszawa 2021 czy J. Kurek-Sobieraj, Wybrane aspekty systemu wymiaru sprawiedliwości w Austrii, Warszawa 2022. Jest to usterka o charakterze technicznym i może zostać usunięta na etapie publikacyjnym.

Konstrukcja pracy została zbudowana prawidłowo, gdyż Autor w sposób logiczny rozpoczął swoje rozważania od zagadnień wstępnych dotyczących uwag terminologicznych oraz systematyki obowiązkowego zastępstwa procesowego wyjaśniając czym jest zastępstwo i jak jest pojmowane oraz jakie są sposoby działania zastępcy ogólnej poprzez charakterystykę obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym odnosząc się do

uwarunkowań historycznych kształtujących obowiązkowe zastępstwo procesowe w postępowaniu cywilnym i zwracając uwagę na odrębności, jakimi charakteryzuje się obowiązkowe zastępstwo procesowe w postępowaniu cywilnym aż po dokonywanie czynności procesowych uwzględniając przy tym przepisy o obowiązkowym zastępcie procesowym w postępowaniu cywilnym. Zwrócić należy uwagę, że jedynie rozdział pierwszy zawiera uwagi wprowadzające, co mogłoby uzasadniać zakres poszczególnych rozważań w danym rozdziale. Nadto właściwą praktyką dla przejrzystości wyводу i podsumowania podjęcia danego zagadnienia mogłoby być dokonywanie podsumowań z konkluzją przedstawionych rozważań na temat omawianego w danym rozdziale zagadnienia.

Docenić należy fakt, zwłaszcza w kontekście licznych nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego doprecyzowanie przez Autora stanu prawnego dysertacji wskazując, że jest to 1 października 2024 r., co jednocześnie czyni rozważania niezwykle aktualnymi.

III.

Jak wcześniej zaznaczono, prawidłowy i przejrzysty układ pracy powoduje omówienie zagadnień w logicznym ciągu rozumowym.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający i dotyczy obowiązkowego zastępstwa procesowego zawierając uwagi terminologiczne oraz systematykę. Autor prawidłowo przedstawił poglądy doktryny prawa cywilnego materialnego i procesowego, ukazując poszczególne ujęcia zastępstwa, także z perspektywy osoby dokonującej czynności. Jak podkreśla uzasadniając zakres rozważań na s. 13, na złożoność tego zagadnienia wpływa to, że Kodeks postępowania cywilnego nie definiuje zastępstwa. Doktorant odnosi się także do pojęć, których ustawodawca nie precyzuje, czyli co należy rozumieć przez „działanie w imieniu” własnym lub cudzym oraz „działanie na rachunek” własny lub cudzy, zapożyczając te zwroty z języka potocznego. Czyni ciekawe uwagi co do zastępstwa pośredniego i bezpośredniego zwracając uwagę, że elementem wspólnym, który łączy zastępstwo bezpośrednie i pośrednie jest działanie na cudzy rachunek. Jak konkluduje na s. 17 podział na zastępstwo bezpośrednie i pośrednie, przyjęty w doktrynie prawa cywilnego materialnego, można wykorzystać do zastępstwa w postępowaniu cywilnym.

Autor, co ciekawe odnosi się także do nietypowych przypadków zastępstwa pośredniego w postępowaniu cywilnym, do których należy zarządca w postępowaniu egzekucyjnym, wykonawca testamentu, czy też syndyk masy upadłości. Nie pomija także na s.

20 zagadnienia podstawienia procesowego reprezentanta grupy w postępowaniu grupowym, co uznaje za ciekawe. Szersze uwagi odnosi także od s. 20-21 do przedstawiciela ustawowego wskazując na poszczególne przypadki, co może mieć istotne znaczenie praktyczne wskazując na relacje pomiędzy zastępstwem procesowym a przedstawicielstwem ustawowym jako przypadkiem, w którym zakres kompetencji w imieniu i na rzecz reprezentowanego wyznacza ustawa. Jak podkreśla na s. 26, elementem charakterystycznym, odróżniającym pełnomocnictwo od przedstawicielstwa ustawowego, jest źródło umocowania pełnomocnika, którym jest wola zastępowanego.

W dalszej części rozdziału Autor omawia szeroko katalog podmiotów mogących występować w roli pełnomocnika zwracając uwagę na zróżnicowany charakter. W zawężonym zakresie odnosi się także do zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej uznając je za wpisujące się w ramy zastępstwa bezpośredniego, ale odrębne od pełnomocnictwa procesowego oraz przedstawicielstwa ustawowego. Jak zaznaczył we wstępie czyni tu jedynie niezbędne uwagi. Wskazując na rozbieżności terminologiczne dokonuje analizy przedstawiając poglądy doktryny pojęcia „zastępstwo procesowe” oraz pojęcia „reprezentacja procesowa” jako terminów pojawiających się w nauce prawa cywilnego procesowego w zbliżonych, czy wręcz tożsamy znaczeniach i podkreśla na s. 34 trudność w zauważeniu różnic.

W ostatniej części rozdziału Autor zasadnie czyni uwagi dotyczące zdolności postulacyjnej wskazując na s. 38, że przepisy prawa procesowego nie formułują definicji legalnej tego pojęcia, a także nie posługują się tym terminem. Zwraca uwagę na ograniczenia zdolności postulacyjnej. Podkreśla na s. 42, że ograniczenie zdolności postulacyjnej, np. z przyczyn natury prawnej nie pozbawia strony zdolności procesowej, natomiast odwrotna zależność, tj. brak zdolności procesowej zasadniczo wyłącza także zdolność postulacyjną. Konkluduje, że strona procesowa powinna posiadać przymioty takie jak zdolność sądowa, zdolność procesowa oraz legitymacja procesowa, ale także zdolność postulacyjną. Doktorant czyni zasadną uwagę na s. 43, że przymus adwokacki stanowi przeszkodę w zakresie zdolności postulacyjnej, której przejawem jest wola ustawodawcy. Akcentując brak jednoznacznej regulacji w tym przedmiocie, analizuje z jakich regulacji prawnych można wydedukować obowiązek jej posiadania.

W końcowej części rozważań o charakterze terminologicznym, Autor odnosi się do zagadnienia używania pojęcia „przymus adwokacki”, wskazując na brak jednolitości używanych przez ustawodawcę zwrotów. Podkreśla na s. 48, że w aktualnym stanie prawnym

przymus jest w rzeczywistości adwokacko-radcowsko-rzecznikowski. Ostatecznie Doktorant dla dalszych rozważań przyjmuje, że należy zrezygnować z nazwy „przymus adwokacki” na rzecz terminu „obowiązkowe zastępstwo procesowe”, przyjmując na s. 51 prawidłowość terminologiczną pojęcia obowiązkowego zastępstwa procesowego. Uzasadnia to oprócz normatywnej poprawności terminologicznej używaniem tego terminu w nauce postępowania cywilnego.

W rozdziale drugim Doktorant dokonał ogólnej charakterystyki obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym zwracając uwagę na historycznoprawne uwarunkowania wprowadzenia obowiązkowego zastępstwa procesowego, przedstawiając założenia instytucji oraz czyniąc uwagi prawnoporównawcze. Rozważania rozpoczął od omówienia motywów oraz uwarunkowań historycznych, co stanowi punkt wyjścia dla charakterystyki obowiązkowego zastępstwa procesowego. Wskazuje na kształtowanie się tej instytucji od końca XIX w. wskazując na ustawodawstwa rozbiorowe i co cenne, odnosi się szeroko od s. 54 i n. do prac legislacyjnych, kiedy to pojawiły się różne założenia dla przepisów o obowiązkowym zastępstwie procesowym w postępowaniu cywilnym. Uznając wagę analizy na etapie uchwalania aktów prawnych zwraca uwagę na s. 55, że podczas prac kodyfikacyjnych opowiadano się za wprowadzeniem tzw. bezwzględnego przymusu adwokackiego w postępowaniu przed sądami okręgowymi i wyższymi. Co istotne, prowadząc rzetelną analizę nie pomija odrębności rozwiązań zawartych w prawie o sądach pracy. Wskazuje na istnienie procesów adwokackich i nieadwokackich. Rozważania zawarte przez Doktoranta są rzetelne i stanowią istotny walor merytoryczny pozwalając na właściwe zrozumienie obowiązujących regulacji w tym przedmiocie. Tym samym zasadnie zwraca uwagę, że wprowadzenie obowiązkowego zastępstwa nie jest dla strony ograniczeniem a zapewnieniem rzeczywistej realizacji jej praw i wpływa na efektywność postępowania.

Prowadząc analizę w zakresie obowiązkowego zastępstwa procesowego i jego charakteru, Autor zasadnie wskazuje, że powinien on wpisywać się w cele i funkcje oraz realizować określone zasady przyświecające postępowaniu cywilnemu tym bardziej, że jak wskazuje na s. 66 w toku prac legislacyjnych obowiązkowe zastępstwo oceniane było w kontekście realizacji zasady faktycznej równości stron w procesie cywilnym.

Odnosząc się do poszczególnych zasad wskazuje, że uzasadnienia dla wprowadzenia obowiązkowego zastępstwa procesowego można doszukiwać się w ogólnej tendencji do podwyższania stopnia sformalizowania sądowego postępowania cywilnego. Słusznie podkreśla na s. 72 powołując m.in. stanowisko J. Gudowskiego, że ustanowienie obowiązkowego

zastępstwa nie jest ograniczeniem a realizacją prawa do sądu. Autor zwraca uwagę na znaczenie obowiązkowego zastępstwa procesowego dla realizacji prawa do sądu i zasady równości stron. Akcentuje, że należy uczynić w możliwie jak najszerszym zakresie sposobność do ustanawiania pełnomocnika procesowego z urzędu. Doktorant powołując liczne wypowiedzi doktryny podkreśla, że konstrukcja obowiązkowego zastępstwa procesowego jest rozwiązaniem szeroko stosowanym w europejskich systemach prawnych, gdyż prawo do sądu nie może mieć charakteru absolutnego, zaś jego ograniczenia powinny być wyznaczane przez właściwie ukształtowane przepisy prawa cywilnego procesowego.

W kolejnym podrozdziale Autor wskazując na brak kompleksowej regulacji obowiązkowego zastępstwa procesowego charakteryzuje je na podstawie regulacji zawartej w art. 87¹ kodeksu postępowania cywilnego, gdyż dotyczy wszystkich rodzajów spraw rozpoznawanych przed Sądem Najwyższym. Odnosi się do wzajemnego stosunku regulacji w tym przedmiocie w postępowaniu z zakresu własności intelektualnej wskazując na 3 możliwe ujęcia czy postępowania nieprocesowego ale także zwraca uwagę na postępowanie uregulowanym w ustawie o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym czy w ustawie z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

Autor nie pomija także spectrum rozważań odnoszącego się do innych postępowań co pozwala na szersze spojrzenie i ocenę, odnosząc się od s. 82 do sposobu uregulowania obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu sądownoadministracyjnym, karnym, postępowaniu przed izbami morskimi, a także postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym. Poza przedstawieniem tych uregulowań przydałyby się na tym etapie uwagi podsumowujące i oceniające podobieństwo i zróżnicowanie zawartych rozwiązań.

Bardzo pozytywnie ocenić należy walor rozważań prawnoporównawczych ze względu na ujęcie kilku zróżnicowanych porządków prawnych. Jak zostało wskazane i Autor uzasadnił we wstępie wskazał na porządki prawne, które uznał za ważne lub interesujące. Co istotne, nie tylko przedstawia regulacje, ale także odnosi je do polskiego porządku prawnego, np. na s. 91 wskazuje, że podobieństw do obowiązkowego zastępstwa procesowego w polskim postępowaniu cywilnym można upatrywać w austriackim porządku prawnym w bezwzględny obowiązek adwokackim. Wskazuje tym samym rozwiązania najbliższe polskiemu porządkowi prawnemu jak i całkowicie odmienne jak np. włoskie sądy pokoju.

Niewątpliwie istotne znaczenie ma rozdział trzeci poświęcony odrębnościom obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym. Doktorant przedstawia uregulowanie obowiązkowego zastępstwa przed Sądem Najwyższym, w postępowaniu w sprawach z zakresu własności intelektualnej, czy na podstawie Konwencji o postępowaniu w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. Każdorazowo Autor czyni najpierw uwagi o charakterze ogólnym i kształtowaniu się obowiązkowego zastępstwa, a następnie zwracając uwagę na wyłączenia w nich występujące odnosi się w sposób przejrzysty do kryterium przedmiotowego i podmiotowego.

Wskazując na bezwzględny przymus adwokacko – radcowski przed Sadem Najwyższym zwraca uwagę na poszerzenie jego zakresu na czynności procesowe związane z postępowaniem przed Sądem Najwyższym, podejmowane przed sądem niższej instancji. Szerszą uwagę skupia na wyłączeniach, gdyż wiele uwag w tym przedmiocie zostało już poczynionych. Autor zwraca uwagę także na szczególne zagadnienia rodzące wątpliwości jak np. na s. 105 odnośnie do możliwości samodzielnego cofnięcia skargi kasacyjnej przez stronę, tj. z pominięciem przepisów o obowiązkowym zastępstwie procesowym, o którym mowa w art. 87¹ § 1 k.p.c. Jednakże wskazując na wyłączenia np. w postępowaniu o zwolnienie od kosztów sądowych nie poświęca szerzej uwagi.

Autor analizuje także obowiązkowe zastępstwo procesowe w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej, co ma istotne znaczenie ze względu na niewielką ilość wypowiedzi mając na względzie fakt, że postępowanie to i bezwzględny przymus adwokacko – radcowski został wprowadzony do Kodeksu postępowania cywilnego dopiero w 2020 r. Na s. 110 zwraca uwagę na zwolnienie z obowiązku z art. 87² § 3 k.p.c., które nie wpisuje się w ramy prawne wyłączenia o charakterze podmiotowym i przedmiotowym spod obowiązkowego zastępstwa procesowego, ponieważ nie następuje ono z mocy prawa. Prowadząc ciekawe rozważania wskazuje na s. 117, że samo uznanie przedstawiciela tego rodzaju organizacji za pełnomocnika procesowego twórcy projektu wynalazczego, w tym ulokowanie go w art. 87² § 4 k.p.c. nie daje wystarczającej podstawy do samodzielnego działania z pominięciem przepisów o obowiązkowym zastępstwie procesowym w sprawach własności intelektualnej. Nadto podkreśla na s. 120, że możliwość zastosowania zwolnienia, o którym stanowi art. 87² § 3 k.p.c. na etapie wnoszenia pozwu jest związany z przyjęciem założenia, że nieposiadanie zdolności postulacyjnej stanowi naruszenie wymagań prawnoprocesowych dotyczących strony podmiotowej czynności procesowej, a nie brak formalny czy też konstrukcyjny pisma

procesowego. Należy uznać, że ze względu na wyrażaną ocenę i oryginalny charakter analizy ta część opracowania ma duży walor poznawczy.

Istotnym przedmiotem analizy Doktorant czyni także szczególny przypadek, jakim jest postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. Jak zwraca uwagę ma tu miejsce wzajemne przenikanie się uregulowań prawa międzynarodowego, przepisów prawa Unii Europejskiej oraz polskiego prawa cywilnego. Autor analizuje zakres obowiązkowego zastępstwa procesowego, jak i obowiązujące w tej materii wyłączenia. Niewątpliwie można by poszerzyć te rozważania ze względu na dużą aktualność tematyki i brak nadmiernej ilości opracowań w tym przedmiocie.

Doktorant poświęcił też uwagę postępowaniu grupowemu i tym samym poszerzając analizę poza kodeks postępowania cywilnego. Jak podkreśla na s. 135 charakterystyczną cechą obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu grupowym jest to, że przepisy u.d.r.p.g. nie przewidują w tym zakresie wyjątków o charakterze przedmiotowym. Po przedstawieniu charakterystyki formułuje także uwagi *de lege ferenda* wskazując na zasadność wprowadzenie do art. 4 ust. 6 ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, który wskazywałby, że w postępowaniu grupowym obowiązuje zastępstwo pozwanego przez adwokata lub radcę prawnego, chyba że stroną pozwaną, jej organem lub jej przedstawicielem ustawowym jest adwokat lub radca prawny. Zwraca uwagę na ciekawe zagadnienia zdolności postulacyjnej powiatowego (miejskiego) rzecznika konsumentów czy udział Rzecznika Finansowego w postępowaniu grupowym.

Rozdział czwarty zawiera omówienie czynności procesowych dokonywanych z uwzględnieniem przepisów o obowiązkowym zastępstwie procesowym. Podkreślając wagę tych rozwiązań wskazuje na lakoniczność regulacji obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym, co jest szczególnie widoczne w odniesieniu do podejmowanych w jego ramach czynności procesowych. Dokonuje analizy z punktu widzenia pojęcia czynności procesowej i spełnienia wymagań wiążących się ze skutecznością czynności procesowych, co stanowi istotny walor pracy. Czyni ciekawe uwagi odnośnie do art. 124 k.p.c. w kontekście zakresu i rozumienia zastępstwa, a także na s. 150 i n. odnośnie do zakresu ustawowego pełnomocnictwa z art. 91 k.p.c. w nowym brzemieniu po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r. Podkreśla zasadnie, że przepisem, który dotyczy wyłącznie obowiązkowego zastępstwa procesowego w postępowaniu cywilnym jest art. 175¹ k.p.c., który w swej treści stanowi o obligatoryjnym zawieszeniu postępowania w przez sąd z urzędu i w

tym przedmiocie czyni szersze uwagi. Odnosi się także do pouczeń poruszając zagadnienie błędnego udzielenia pouczeń.

W dalszej części Doktorant dokonuje analizy skutków niezachowania obowiązkowego zastępstwa procesowego w toku postępowania cywilnego, a także skutków naruszenia tych przepisów w aspekcie nieważności postępowania. Prowadzi ciekawe rozważania potwierdzając umiejętność analizy i dokonywania oceny o czym świadczy wyrażony m.in. na s. 157 pogląd, że przychyła się do stanowiska przypisującego obowiązkowemu zastępstwu procesowemu autonomiczny charakter i braku możliwości sprowadzania go do wymagań formalnych, jak i konstrukcyjnych pisma procesowego. Autor powołuje tu liczne orzecznictwo, jednakże pozostaje w tym zakresie niedosyt co do wykorzystanego orzecznictwa ze względu na liczne wypowiedzi judykatury także w pozostałych omawianych obszarach.

Wnioski końcowe umieszczone w zakończeniu pracy stanowią syntetyczne całościowe podsumowanie dokonywanych przez Doktoranta analiz ze zwróceniem uwagi na niedostateczny charakter regulacji. W zakończeniu Autor nie tylko przedstawia argumenty potwierdzające słuszność postawionej we wstępie głównej tezy badawczej i tez o charakterze pomocniczym, ale przedstawia także ciekawe wnioski *de lege ferenda*, które w jego ocenie mogłyby usunąć istniejące wątpliwości interpretacyjne.

IV.

Podsumowując, rozprawa doktorska mgr Mateusza Derdaka została przygotowana na wysokim poziomie merytorycznym będąc ciekawym i oryginalnym opracowaniem tematu, z punktu widzenia teoretycznej analizy obowiązkowego zastępstwa procesowego ale także praktycznego ze względu na prowadzone postępowanie przed Sądem Najwyższym czy postępowania z zakresu własności intelektualnej oraz z punktu widzenia ochrony praw stron, przy założeniu poszanowania prawa do sądu i efektywności postępowania. Jak zostało wskazane, istotnym walorem pracy jest sięgnięcie do szerokiego wachlarza poglądów doktryny z jednoczesnym wykorzystaniem orzecznictwa i zawarciem uwag prawnoporównawczych. Doktorant dokonuje własnych ocen jednocześnie potrafiąc konstruować postulaty *de lege ferenda* np. na s. 175 odnośnie do wprowadzenia do Kodeksu postępowania cywilnego przepisów, które będą miały charakter porządkujący, a przy tym regulujący dostrzegalne niedostatki legislacyjne. Tym samym Autor prezentuje prawidłowy warsztat badawczy wskazujący na dojrzałość naukową i umiejętność analizy. Praca jest napisana przejrzystym i

przystępnym dla czytelnika językiem. Drobne uchybienia językowe (np. s. 11 W perspektywy przedstawionych założeń badawczych w opracowaniu zaprezentowano także odrębności...) czy redakcyjne nie umniejszają wysokiej oceny strony redakcyjnej i językowej przygotowanej rozprawy doktorskiej. Docenić należy dużą staranność w opisach bibliograficznych i przypisach. Zdania formułowane przez Doktoranta są proste i przejrzyste, nie budzą wątpliwości co do znaczenia i treści, zaś wywód logiczny i pozostający konsekwencją przyjętej konstrukcji pracy. Doktorant prezentuje dużą dojrzałość naukową. Przedstawiając znaczenie poszczególnych regulacji, poglądy doktryny lub orzeczenia dokonuje ich samodzielnej oceny i formułuje konkluzje odnoszące się do obowiązkowego zastępstwa strony w postępowaniu cywilnym.

W konsekwencji należy uznać, że przygotowana przez mgr Mateusza Derdaka rozprawa może stanowić podstawę nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, gdyż spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669).

Joanna Studzińska